

Obvladovanje nasilnih zapornikov

Bojan Majcen, Stanislav Železnik

Povzetek:

Namen prispevka:

Prikazati strokovni javnosti, delovanje varnostnega sistema dela v največjem zaporu, kjer prestajajo kazen zaporniki, obsojeni na najdaljše kazni. Obvladovanje nasilnih zapornikov predstavlja eno najtežjih nalog, kjer smo zaradi različnih vzrokov tako objektivnih kot subjektivnih le delno uspešni. Želiva opozoriti na probleme in mogoče izzvati strokovno javnost k razmišljanju.

Metodologija:

V prispevku bova uporabila izsledke ugotovitev bivše sodelavke magistre Jožice Možina, ki je opravila širšo raziskavo v ZPKZ Dob, V raziskavi je sodelovalo 100 zapornikov. Ugotovitve in izsledke raznih tujih avtorjev, ter lastne izkušnje dela v zaporu. Uporabila bova predvsem primerjalno in analitično metodo.

Ugotovitve:

Število zaprtih oseb v največjih zaporih v Sloveniji močno narašča. Nastanitvene kapacitete, ki omogočajo kolikor toliko »normalne življenjske pogoje« so prekoračene že tudi po 100% in več. Že sam pojav natrpanosti velikega števila oseb v majhnem prostoru po več let generira nasilno vedenje.

Z avtorjem želiva predstaviti poglede tujih avtorjev na vzroke in obvladovanje nasilnih zapornikov, temu bova dodala raziskave bivše sodelavke in seveda lastne izkušnje.

Trdiva lahko, da nasilje v zaporu med zaporniki narašča in da nimamo sistemskih vzvodov kako nasilje zmanjševati. V zaporu se nasilni obsojenci počutijo bolje kot trpinčeni. Trpinčeni pogosto to vlogo žrtve zamolčijo, ker se bojijo, da bo potem še slabše.

Kljub tem ugotovitvam nismo povsem nemočni zato trdiva, da ne glede na te ugotovitve in obremenitve delamo zaposleni korektno, profesionalno, na kar nakazujejo tudi ugotovitve nadzorovalcev.

Praktična uporabnost:

Želiva opozoriti na ugotovljena dejstva znanstvenikov, na najine praktične ugotovitve in predloge za izboljšanje trenutnih razmer nasilja v zaporu.

Izvirnost/pomembnost prispevka:

S soavtorjem prihajava iz prakse in sva dobra poznavalca razmer v zaporu in obvladovanja nasilnih obsojencev kot tudi odkrivanja, preprečevanja in ukrepanja zoper nasilne obsojence. Izvirnost prispevka bo razvidna s poudarkom na praktičnih izkušnjah.

Ključne besede: Zapornik, nasilje, trpinčene, zapor, žrtev.

1 UVOD

Naslov prispevka napeljuje na ukrepe, varnostne postopke oz. standarde, s katerimi s pomočjo fizične sile, tehničnih pripomočkov (prisilnih sredstev) obvladujemo zapornike, jih ustrahujemo in na tak način poskušamo vzdrževati red in disciplino v zaporih. S soavtorjem nisva razmišljala o tovrstnih oblikah obvladovanja zapornikov.

V prispevku si želiva posvetiti predvsem problematiki odkrivanja nasilnega vedenja zapornikov in ukrepih za preprečevanje nasilnega vedenja med zaporniki. Na tem področju smo trenutno razmeroma neuspešni, tako zaradi objektivnih kot tudi subjektivnih vzrokov, katerih si želiva v nadaljevanju tudi dotakniti in seveda ob zaznavah tovrstnih pojavov tudi k uspešnemu preprečevanju.

2 AGRESIJA IN NASILNO VEDENJE

Agresija je vsak aktivni pristop k okolju in izraža prvotni pomen latinske besede »aggredi« - približevati se, pristopiti (Lamovec in Rojnik, 1987). To pojmovanje združuje tako pozitivne kot negativne vidike agresivnosti. Fromm (1975, po Lamovec in Rojnik, 1987) razlikuje pozitivno in negativno agresivnost. Pozitivna agresivnost ohranja in potrjuje življenje, smoter negativne agresivnosti pa je izničenje življenja. Negativna ali maligna oblika agresivnosti (maščevalna, ekstatična in značajska) razlaga kot strasti, ki izvirajo iz neugodnih pogojev posameznikovega življenja in predstavljajo vir nadomestnega zadovoljstva.

Dekleva (2001) ugotavlja, da je nasilje nasploh, zlasti pa trpinčenje (največ je govoril o medvrstniškem nasilju) zelo relativen, diskurziven, okoliščinski pojav, ki ga ni mogoče opredeliti objektivno in brezčasovno, temveč vedno s sklicevanjem na določene okvirje, veljavna pravila, dogovore, raven občutljivosti ter z upoštevanjem subjektivnega doživljanja udeležencev.

Baron in Richardson (1994; cit. V Mummendey, 1996: str. 424) opredeljujeta agresivno vedenje kot »katerokoli obliko vedenja, katerega namen je škoditi ali poškodovati nekoga drugega, ki je motiviran, da se takšnemu vedenju izogne«. Socialni psihologi so opozorili na to, da agresivno vedenje lahko razumemo šele v družbenem kontekstu, v procesu medsebojne interakcije med posamezniki, ki nekemu vedenju pripišejo nelegitimnost in ga s tem določijo kot agresivno. Ko so raziskovalci ugotavljali, kdaj ljudje neko vedenje dojamejo kot agresivno in ga ločujejo od legitimne uporabe sile, so izločili tri elemente, ki že vsak zase, lahko pa tudi skupaj določajo agresivno vedenje: (a) namen škoditi, (b) dejansko škodovanje, in (c) kršitev veljavnih norm.

3 NASILJE V ZAPORU

V zaporu nihče ni imun na to, da lahko postane žrtev, so pa nekatere skupine zapornikov veliko bolj v nevarnosti, da bodo viktimizirane kot druge. V tako imenovano tvegano skupino sodijo mladi, neizkušeni obsojenci, telesno šibkejši ali manjše postave, mentalno zaostali ali duševno bolni zaporniki, zaprte osebe, ki izhajajo iz srednjega ali spodnjega družbenega razreda, ki niso člani gangov v zaporu, homoseksualci, zaprte osebe zaradi spolnih deliktov, tisti, ki so v zaporu prekršili zakon molka, izdajalci - ovaduhi ter nepriljubljeni pri zaposlenih ali zaprtih osebah (Cotton, Groth, 1982, 1984; Donaldson, 1993, 1995, 1992, 1995; Lockwood, 1978; Scacco, 1975, 1982 cit.vDumond, 2000)

Na pojav nasilja in agresivnega vedenja v zaporu, poleg osebnostnih značilnosti oseb oz. zapornikov gotovo vpliva tudi zaporniško okolje, kjer je veliko dražilnih dražljajev za izbruh nasilnega vedenja. Eden izmed najpogostejših dražilnih dražljajev je nedvoumno prenatrpanost zapora. V 60 m² biva tudi že 20 zapornikov, ki imajo različne interese, higienske navade, stil življenja, telesne hibe, zdravstvene težave, težave z odvisnostjo od prepovedanih drog in alkohola, kajenje ipd. Do izbruha nasilnega vedenja lahko pride iz povsem za zunanji svet banalnih vzrokov (gledanje določenega TV programa, smrčanja, slabe higiene ipd.).

4 ZAPORNIKI KOT ŽRTVE NASILJA V ZAPORU

Prve raziskave o nasilju v zaporih, so nastale zlasti v šestdesetih in sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v ameriških penalnih ustanovah, kjer so praviloma ugotavljali visoko stopnjo nasilja med obsojenci (Toch, 1975, 1977, 1978, v Bowker, 1980).

Zanje je značilno, da niso vključevale vseh možnih oblik viktimizacije v zaporih, pri rezultatih pa je prihajalo do velikih razhajanj; nekateri so ugotavljali, da na primer v zaporih ni zaznati spolnega nasilja (Fuller in Orsagh, 1977; cit. V Kury, 2002), drugi pa so ugotavljali ravno nasprotno.

V istem obdobju pa je zbiranje podatkov o nasilju potekalo tudi v nekaterih evropskih zaporih. Screvens, Bulthe in Renard (1978) so na primer preučevali obseg in oblike (fizičnega) nasilja v belgijskih zaporih. Ugotovili so, da se med obsojenci v Belgiji pojavlja manj nasilja kot v Franciji, Italiji ali v Združenih državah Amerike.

S problematiko nasilja med obsojenci se je ukvarjal tudi McCorke (1992), ki je preučeval samozaščitno vedenje obsojencev pred nasiljem drugih obsojencev v ameriških penalnih ustanovah za odrasle.

Prve pomembnejše raziskave v Veliki Britaniji, so nastale, v okviru strategije za preprečevanje trpinčenja v zaporih, ki jo je uprava zaporov začela uvajati že leta 1993. Pomembno vlogo pri načrtovanju in izvajanju strategije sta imela zlasti O'Donnell in Edgar (1996), cilji strategije pa so bili predvsem naslednji:

- Pomoč osebju pri prepoznavanju oblik in obsega trpinčenja,
- Spreminjanje stališč osebja glede trpinčenja,
- Zagotavljanje boljšega nadzora in odkrivanje problematike,
- Prepoznavanje žrtev in zagotavljanje podpore žrtvam,
- Prepoznavanje nasilnežev in soočanje z njihovim antisocialnim vedenjem,
- Seznanitev osebja s splošnimi temami, ki bi lahko koristile pri odkrivanju in preprečevanju viktimizacije v zaporu.

Izdana je bila tudi brošura za zaposlene v zaporih, v njih pa so bila navodila, kako obravnavati problematiko trpinčenja oz. nasilja v zaporu. Pomemben del strategije je predstavljalo tudi zbiranje podatkov o obsegu nasilja v zaporih. V raziskavi, izvajali so jo med aprilom 1994 in decembrom 1995, je sodelovalo 1566 zapornikov iz dveh zaporov za moške ter iz dveh zaporov za mlajše storilce kaznivih dejanj. Poleti 1993 sta podobno raziskavo, vendar veliko manj obsežno, izvedla tudi Brookes in Pratt (1996).

Tudi v Sloveniji je bila opravljena raziskava glede tveganih vedenj v slovenskih zavodih za prestajanje kazni (gre za predstavitev raziskovalnega projekta, kjer so se raziskovalci osredotočili na tvegana vedenja, kot je na primer uživanje mamil in ugotovili skupino obsojencev, ki je v zaporu najbolj ogrožena).

Avtorji raziskave (Hren, Kastelec, Žagar, Kalančan in Bah 2004) so v raziskavi tudi ugotovili, da zaradi tveganih vedenj med obsojenci prihaja do nasilja. V raziskavi (opravljena je bila junija 2002) je sodelovalo 456 obsojencev v vseh zavodih za prestajanje kazni zapora ter Prevezgojnem domu Radeče, kar je predstavljalo 53 odstotka vseh zaprti oseb tedaj v Sloveniji.

Raziskovalce je med drugim zanimalo, v kakšni meri so v naših zaporih navzoče tri vrste nasilja, in sicer fizično, psihološko ter spolno nasilje. Samo 14 odstotka obsojencev je odgovorilo, da v zaporih ni nasilja, večina jih je ocenila, da je nasilja malo (29,4 odstotka), da pa ga je veliko, je menilo 10,7 odstotka vprašanih zapornikov.

Žrtve nasilja so bile najpogosteje stare do 18 let torej v Radečah, sledi jim skupina obsojencev starih nad 50 let. Največ nasilja so doživeli obsojenci z nedokončano osnovno šolo (28,6 odstotka). Avtorji pa so tudi ugotovili, da so med žrtvami nasilja v zaporu prav odvisniki od mamil.

4.1 Raziskava o nasilnem vedenju zapornikov v ZPKZ Dob

V letu 2002 je bivša sodelavka (psihologinja) opravila raziskavo v okviru magistrske naloge, in sicer je bil namen njene raziskave odkriti značilnosti pojava trpinčenja med zaporniki v največjem slovenskem zaporu. Pri izbranem vzorcu je ugotavljala razsežnost pojava oz. je poskušala identificirati oblike in situacijske značilnosti pojavljanja trpinčenja. V raziskavi je poskušala na nivoju posameznika čim bolj natančno ugotoviti dejavnike tveganja in varovalne dejavnike za to, da se v zaporu znajde v vlogi nasilneža ali v vlogi žrtve trpinčenja.

Opravila je raziskavo s pomočjo vprašalnika in pripomočka za merjenje strukture osebnosti za identifikacijo obsojencev, ki imajo pri trpinčenju v zaporu različne vloge ter ugotavljala njihove psihološke značilnosti.

V tem obdobju je v zavodu prestajalo kazen 384 obsojencev. Vzorec je bil izbran po principu naključja. Od 113 povabljenih je 13 obsojencev odklonilo sodelovanje. Sodelavka je ugotovila, da je vzorec dovolj reprezentativno predstavljal vzorec obsojencev, ki so v času raziskave prestajali kazen.

Z raziskavo je želela vzbuditi zanimanje in povečati občutljivost za problem zlorabe moči v odnosih med obsojenci. Podatki bi lahko predstavljali smernice za razmišljanje o tem, katere dejavnosti v zavodu še nadalje spodbujati in kje bi bilo morebiti smiselno uveljaviti tudi nekatere spremembe ter načrtovanju novih raziskav na tem področju, predvsem pa oblikovanju strategij za omejevanje trpinčenja v zaporih.

Odkrila je nekatere dejavnike tveganja, ki povečujejo možnost, da bo obsojenec med prestajanjem zaporne kazni izvajal ali doživel trpinčenje. Predvsem pa so pomembne ugotovitve o varovalnih dejavnikih, ki obsojenca ščitijo pred izvajanjem ali doživljanjem trpinčenja. Izmed proučevanih splošnih demografskih variabel (starost, izobrazba, služenje vojaškega roka, zaposlitveni status pred nastopom kazni, izkušnje v korekcijskih institucijah) predstavlja pomemben dejavnik tveganja za izvajanje trpinčenja **mladost obsojencev**. Obsojenci, ki so mlajši od 25 let, bolj pogosto poročajo o izvajanju trpinčenja, morebiti zaradi postavljanja s tem za doseganje statusa v skupini obsojencev, verjetno pa predvsem zaradi

neizkušenosti, bolj nepremišljeno in impulzivno kot starejši obsojenci urejajo medsebojne odnose. Pomemben dejavnik tveganja za doživljanje trpinčenja pa predstavlja **priložnostna zaposlitev** pred nastopom kazni; ti obsojenci si kljub pripravljenosti za delo verjetno zaradi nekaterih ovir niso uspeli najti redne zaposlitve, iste ovire pa lahko povečajo njihovo ranljivost tudi za doživljanje trpinčenja.

Izmed variabel, ki se nanašajo na **obdobje otroštva** (oblika primarne družine, vzgojni stil očeta in matere, telesno kaznovanje, neprijetne družinske izkušnje in izkušnje iz obdobja šolanja), predstavlja **pogosto doživljanje telesnega kaznovanja** v otroštvu pomemben dejavnik tveganja za izvajanje trpinčenja v zaporu, trpinčenje soobsojencev pa napoveduje tudi nagnjenje, **preganjanje in trpinčenje vrstnikov** že v obdobju šolanja. Otrok se identificira s starši, ki uporabljajo telesno kaznovanje in ponotranijo takšno vedenje kot sprejemljiv način za obvladovanje drugih. Tako je potrdila, da so obsojenci, ki izvajajo trpinčenje v zaporu, že v obdobju šolanja izkazovali podobne vzorce vedenja za obvladovanje vrstnikov. Ugotovila je tudi, da so pred doživljanjem trpinčenja bolje zavarovani tisti obsojenci, ki so odraščali v **bolj ugodnem družinskem vzdušju**, kjer sta oče in mama uporabljala avtoritativni vzgojni stil. Takšne okoliščine omogočijo tudi bolj uspešen razvoj osebnostne strukture, vključno z ustreznim razvojem ego funkcij in bolj učinkovito kontrolo impulzov, večjo toleranco frustracije in tesnobe ter bolj zreli obrambami, te sposobnosti pa lahko pripomorejo tudi k bolj uspešnemu izogibanju trpinčenja v zaporu. Ranljivost za doživljanje trpinčenja v zaporu tako pomembno poveča zgodnja izpostavljenost večjemu številu različnih travmatskih izkušenj v družini, med njimi zlasti izpostavljenost **pogostim konfliktom med staršema**, alkoholu (drogi) in telesnemu nasilju v družini, prav tako pa so bolj ranljivi za doživljanje trpinčenja tisti obsojenci, ki so se v obdobju **otroštva selili v tuje okolje**. Za doživljanje trpinčenja so bolj dovzetni tudi tisti obsojenci, ki so jih starši vzgajali z avtoritativnim ali permisivnim pristopom – očetje zlasti z brezbriznim in matere z zaščitniškim pristopom.

Pri ugotavljanju odnosov med **zdravstvenimi oz. psihičnimi težavami** in pojavu trpinčenja v zaporu ne more jasno opredeliti, v kolikšni meri lahko ugotovljene povezave interpretira v smislu vzročnih dejavnikov za izvajanje oz. doživljanje trpinčenja in v kolikšni meri je povezava med posameznimi težavami in izvajanjem oz. že doživljanjem trpinčenja, že posledica trpinčenja oz. drugih vplivov institucionalizacije. Tako pri **nasilnežih** kot pri **žrtvah** trpinčenja se bolj pogosto kot pri ostalih obsojencih pojavlja **nespečnost**, ki lahko odraža večjo agresivno mobilizacijo. Psihične težave ali zgolj večja občutljivost obsojencev, zaradi katere iščejo strokovno pomoč, kot tudi samomorilno vedenje in samopoškodbe, predstavljajo pomembne dejavnike ranljivosti za doživljanje trpinčenja v zaporu, seveda pa doživljanje trpinčenja stopnjuje kopičenje psihičnih stisk, zaradi katerih potrebujejo pomoč ali zaradi katerih izvajajo samomorilno vedenje oz. samopoškodbe. Omejevanje trpinčenja pa bi lahko pomembno pripomoglo k izboljšanju duševnega zdravja ne samo obsojencev, ki sodelujejo pri trpinčenju - ali z izvajanjem ali z doživljanjem trpinčenja. Ampak tudi ostali obsojenci, ki so zgolj **priče** trpinčenja obsojencev.

Glede **značilnosti kaznivega dejanja**, je ugotovila, da za izvajanje trpinčenja v zaporu predstavlja pomemben dejavnik tveganja kaznivo dejanje **zoper premoženje ali zoper gospodarstvo in pravni promet ter kaznivo dejanje nedovoljene proizvodnje in prometa z mamili**, predvsem pa tista kazniva dejanja, kjer je **žrtev kaznivega dejanja popolni tujec**. Potrdila je torej, da se **vedenjski vzorci s prostosti prenašajo tudi v okolje zapora**, zato je lahko **na osnovi teh dejavnikov dovolj zanesljivo napovedati tudi izvajanje trpinčenja soobsojencev**. Podobno tudi ugotavlja, da so bolj izpostavljeni doživljanju trpinčenja tisti obsojenci, ki prestajajo zaporno kazen zaradi kaznivega dejanja

zoper **premoženje z elementi nasilja in/ali kaznivega dejanja zoper življenje in telo, zlasti, če so viktimizirali ne-tujce**. Ta skupina obsojencev pa bi potrebovala več podpore pri adaptaciji življenja v skupini soobsojencev in vzpostavljanju konstruktivnih načinov za ohranjanje varnosti v zaporu.

Izmed preučevanih variabel, ki se nanašajo na **življenje v zavodu**, predstavljajo pomembne napovedane dejavnike za izvajanje trpinčenja percepcija visokega mesta med soobsojenci, poročanje o disciplinskih postopkih in izražanje dvomov v pomoč osebja ob resnem napadu s strani soobsojencev. Ti obsojenci se torej v večji meri identificirajo z normami subkulture obsojencev, pomemben jim je status med obsojenci, zavračajo sodelovanje z osebjem zavoda in pravili. Bolj ranljivi za doživljanje trpinčenja so tudi tisti obsojenci, ki so **brez obiskov** oz. imajo obiske le nekajkrat na leto, **nimajo sogovornikov** med soobsojenci o osebnih zadevah in si pripisujejo nižje mesto v skupini obsojencev.

Obsojenci, ki doživljajo trpinčenje, **bolj pogosto sodelujejo v prostočasnih dejavnostih**. Poročali so, da se počutijo zelo ogrožene in ob grobem napadu v zavodu ne bi pričakovali niti pomoči soobsojencev niti pomoči osebja. Ugotovila je tudi, da se bolj kot izvajalce trpinčenja, zlasti žrtve, dodatno izolira s premestitvami na različne lokacije, na ta način pa se morebiti še stopnjuje njihova ranljivost.

5 PREGLED IZREDNIH DOGODKOV Z ELEMENTI NASILJA V ZPKZ DOB

Izredni dogodki v zavodu so posledica dogajanj med obsojenci. S soavtorjem se zavedava, da so ti dogodki le »vrh ledene gore« in da večina dogodkov in nasilnih ravnanj (psihičnih, verbalnih in telesnih) ostane skritih, saj se obsojenci iz različnih razlogov (nezaupanja, strahu,...), ne odločajo za prijavo.

To ugotovitev potrjuje tudi raziskava iz leta 2005 Inštituta za civilizacijo in kulturo, ki je meril socialno vzdušje v zavodih. Na vprašanje zapornikom, na koga bi se obsojenci obrnili po pomoč, če bi imeli težak osebni problem in bi se želeli o njem pogovoriti. Obsojenci so imeli kot možnosti izbire; direktorja zavoda, psihologa, socialnega delavca, vzgojitelja, inštruktorja, učitelja, paznika, obsojenca – prijatelja, na nikogar od naštetih, brez odgovora. V večini zavodov prevladuje odgovor na nikogar od naštetih (Poročilo 2005 Str 137).

Podatke, ki jih bova predstavila v nadaljevanju sva črpala iz dnevnih in letnih poročil zavoda za leta 2003, 2004, 2005, 2006, 2007. Podatki, kot sva že predhodno poudarila, niso odraz dejanskega stanja, ampak prikazujejo le posledice ugotovljenih kršitev in dogodkov. Razen raziskav (anket in razgovor) je tudi edini način za prikaz stanja nasilnega vedenja med zaporniki v zaporih.

Preglednica 1: Število konfliktov med obsojenci

Leto	Število konfliktov
2003	37
2004	36
2005	39
2006	33
2007	64

Omenjene podatke sva črpala iz dnevnih poročil, namreč letna poročila zavoda jih ne zahtevajo. V preglednici so zajeti vsi konflikti, ki so prerasli v fizične obračune med zaporniki in smo o njih tudi poročali na UIKS. Razviden je skoraj 100% porast konfliktov v letu 2006.

Preglednica 2: Število uporab prisilnih sredstev

Leto	Vsa uporabljena	Upravičena	Nepotrebna	Prekoračitev	Poškodba osebe	Poškodba delavca
2003	15	15	0	0	4	3
2004	18	18	0	0	3	3
2005	14	14	0	0	0	0
2006	16	16	0	0	4	0
2007	32	32	0	0	0	0

Tudi uporaba prisilnih sredstev nastopi že kot posledica umirjanja in preprečevanja nasilnega vedenja zapornika proti drugim osebam, zaposlenim in tudi lahko proti samemu sebi, (samopoškodovanja, poskusi samomorov ipd.). Tudi iz te preglednice je razviden močan porast v letu 2007.

Preglednica 3: Prisilna sredstva – vzroki uporabe

Leto	Uničevanje imovine	Preprečitev bega	Poskus napada na delavca	Napad na delavca	Preprečitev samopoško.	Preprečitev konflikta	Odklonitev ukaza
2003	3	0	4	2	0	3	3
2004	3	1	1	4	2	3	4
2005	1	1	0	1	4	1	6
2006	4	0	1	3	3	3	3
2007	6	3	0	0	7	10	6

Pri natančnejšem pregledu glede vzrokov uporabe prisilnih sredstev lahko opazimo v letu 2007 največji porast pri preprečevanju konfliktov, kar je seveda logična posledica porasta konfliktov v letu 2007. V večini primerov gre za najmilejšo obliko in sicer strokovne prijeme in vklepanja, katerih namen je umiriti obsojenca, da preneha s prepovedanim ravnanjem. Poškodb tako pri zapornikih kot delavcih v teh letih ne beležimo.

Preglednica 4: Prisilna sredstva – vrste prisilnih sredstev

Leto	Vklepanje	Telesna sila	Telesna sila udarec	Telesna sila met	Plinski razpršilec	Gumijevka	Šolani pes	Opoz. Strel	Strelno orožje
2003	4	15	0	0	0	1	0	0	0
2004	8	16	1	0	0	1	0	0	0
2005	6	9	0	0	0	0	0	0	0
2006	7	9	0	0	0	0	0	0	0
2007	16	23	0	0	0	0	0	1	0

Tudi v tej preglednici, kjer natančnejše prikazuje vrste prisilnih sredstev, se potrjuje ugotovitev, da je največkrat uporabljena telesna sila (strokovni prijemi) in vklepanja. Zelo redko ali skoraj nikoli gumijevka, udarec. Nikoli strelno orožje, plinski razpršilec, telesna sila – met, plinski razpršilec, šolani psi.

Preglednica 5: Odstranitev v posebni prostor

Leto	Povprečno stanje obsojencev	Storil k.d.	Beg ali upor	Ogrožal sebe ali druge	Ovira druge pri počitku, delu...	Skupaj odstranitev	Povprečen čas izločitve v urah
2003	357	1	2	21	1	25	6,58
2004	300	1	1	26	4	32	7,21
2005	294	0	2	43	8	53	6,5
2006	344	0	0	28	18	46	7,85
2007	395	0	3	77	26	106	9,40

Zaznan je močan porast odstranitvev oziroma namestitvev v posebni prostor. Pot zapornikov, ki se prične s konfliktom in konča z fizičnim obračunom, ki ga ni mogoče ustaviti drugače kot s telesnim posredovanjem paznikov ter obstojem ponovitvene nevarnosti, se ponavadi konča v posebnem prostoru. V preglednici sva dodala tudi povprečno število zaprtih zapornikov v zaprtem delu zavoda. Ugotavlja, da gre sicer za porast števila zapornikov, ki pa ni povsem sorazmeren s porastom števila namestitvev. Število zaprtih le delno vpliva na namestitve. Na porast vplivajo predvsem posamezniki, ki so bili tudi do desetkrat v obdobju zadnjega leta nameščeni v posebni prostor. V prostor nameščamo tudi osebe, ki ogrožajo sebe, doživljajo hude abstinencijske krize. Slednjih je bilo v letu 2007 veliko.

Preglednica 6: Napadi na delavce

Leto	Število napadov	Lažje poškodbe delavcev	Težje poškodbe delavcev
2003	5	3	0
2004	4	3	0
2005	3	0	0
2006	4	0	0
2007	0	0	0

Gre za redek pojav. Največkrat pride do napada pri telesnem posredovanju pri konfliktih med zaporniki. V enem primeru pa je šlo za neposredni fizični napad na sodelavko, ki se je končal brez telesnih poškodb.

6 UGOTOVITVE IN PREDLOGI

S soavtorjem imava mogoče prednost ali pa tudi ne, da prihajava iz neposredne operative, tako da življenje v zaporu pozna nekoliko bolje, ne samo iz raziskav in javnega mnenja, ki se oblikuje predvsem na podlagi poročanja medijev, ampak iz neposrednega dela v zaporu.

Število evidentiranih (odkritih) konfliktov med zaporniki v največjem zaporu na Dobu narašča za cca. 100%. Strmo narašča število zapornikov. Predvidevamo lahko, da narašča tudi prikrito nasilje. Prostorska stiska v zaporu je čedalje hujša. Pogosto se pojavlja vprašanje, kje najti posteljo za obsojenca. Izredni dogodki povzročajo veliko medijsko pozornost, predvsem nekaterih komercialnih medijev, ki s svojo »ustvarjalnostjo« povzročajo negativno vzdušje tako med zaporniki kot tudi med zaposlenimi.

Porast števila konfliktov, posredovanj, namestitvev v posebni prostor, daje jasne signale, da se povečuje tudi prikrito nasilje (neodkriti primeri). Nikakor ne smemo pripisati povečevanje konfliktov in ostalih izrednih dogodkov le porastu števila zapornikov. Ugotavljamo namreč, da v zaporih narašča število odvisnikov od prepovedanih drog, pojavljajo se tudi posamezniki odvisniki od alkohola, ki doživljajo ob nastopu kazni hude abstinencijske težave. V zaporih se

nahajajo osebe s hudimi psihičnimi motnjami in duševni bolniki, ki ne zmorejo sobivanja z ostalimi. Seštevek vseh teh težav povzroča porast nasilja v zaporu.

K zmanjševanju tovrstne problematike bi pripomogla prenova zavoda, ki se projektira že nekaj let. Pri prenovi želimo zasledovati dva cilja in sicer zmanjševanje prostorske stiske in prehod iz popolne skupinske dinamike na manjše bivalne enote, ki omogočajo vključevanje v skupine in obratno.

Opozoriti morava tudi na kadrovsko »podhranjenost«, ki se pojavlja tako na področju varnosti, kot tudi tretmaja. Posledice so seveda nezadovoljstvo med zaporniki, kot tudi negativna klima med zaposlenimi.

Kot pomemben dejavnik, ki bi vplival na zmanjševanje nasilja v zaporu je seveda usposobljenost za prepoznavanje nasilnih zapornikov, odkrivanje in prepoznavanje žrtev na vseh nivojih, (vodje, pedagogi in ostali strokovni delavci ter pazniki). Začetno usposabljanje za delo z zaporniki imajo le pazniki, vendar tudi pri teh so vsebine s tega naslova skromne in ne dajejo želenih rezultatov. Izdelati bi bilo potrebno ustrezno strategijo začetnega usposabljanja na vseh nivojih. Na podlagi izkušenj in praktičnih primerov ter teoretičnih spoznanj, pa tudi nadaljevalno usposabljanje, kot nadgradnjo. V kolikor bo politika izvrševanja kazenskih sankcij zanemarjala to področje, obstaja nevarnost, da bi posamezne skupine paznikov pričele reševati tovrstne probleme na svoj način – »uporaba nepotrebne sile«.

Težavo predstavlja tudi področje zakonodaje. Včasih nam prevelika zaščita pravic in svoboščin zapornikov povzroča hude težave. Dogajajo se primeri, da pravice in svoboščine izkoriščajo nasilneži, ki s svojim »vplivom«, iznajdljivostjo pravnih praznin, pred našimi očmi izkoriščajo šibkejša zapornike, jim pobirajo denar in jih drugače izkoriščajo. Sistem pa zaradi prej navedenih težav en more zavarovati.

7 LITERATURA

- Brookes, M. in Pratt, M. (1996). An anti-bullying strategy in a category C prison (HMP Ranby). Issues in Criminological and Legal Psychology, No. 25, 10-16.
- Bowker, L. H. (1980). Prison victimization. New York: Elsevier North Holland.
- Brinc, Franc (2001). Družbeno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora v Republiki Sloveniji. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo
- Dekleva, B. (2001). Semantika (med) vrstniškega nasilja. Revija za kriminalistiko in kriminologijo, Vol. 52, No. 21-31.
- Inštitut za civilizacijo in kulturo (2006). Socialno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in prevzgojenem domu leta 2005.
- Lamovec, T. in Rojnik, A. (1978). Agresivnost: Psihologija agresivnosti. Psihopatologija agresivnosti. Ljubljana: DDU UNIVERZUM.
- Letno poročilo Zavoda za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, (leto 2003, 2004, 2005, 2006, 2007).
- Možina, Jožica (2002). Viktimizacija zapornikov v Zavodu za prestajanje kazni zapora Dob pri Mirni, magistrska naloga.
- O'Donnel, Edgar, K. (1999). Fear in prison. The prison journal. Let. 1979, Št. 1, marec 1999, str 90 do 92.
- Raziskava (2005). Socialno vzdušje v zavodih za prestajanje kazni zapora in Prevzgojenem domu Radeče, Inštitut za civilizacijo in kulturo.
- Žišt, Damjana (2005). Obsojenci kot Žrtve nasilja v zaporu, Doktorska disertacija.